

DOI: 10.33663/0869-2491-2026-37-583-592

УДК 343: 349.6 (477)

Ю. А. ТУРЛОВА,

доктор юридичних наук, старший дослідник*

ORCID: 0000-0003-0508-2087

ПОСЯГАННЯ НА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті досліджено сутність посягань на екологічні права людини в Україні в умовах війни та окреслено ключові кримінологічні закономірності їх відтворення. Проаналізовано вплив воєнних та пов'язаних із війною екологічних злочинів на реалізацію конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також розкрито системні прогалини правового захисту. Обґрунтовано потребу в оновленні національних правових механізмів і посиленні інституційних гарантій забезпечення екологічних прав людини відповідно до сучасних викликів.

Ключові слова: екологічні права людини, екоцид, воєнні екологічні злочини, довкілля, кримінологічний феномен, детермінанти злочинності, міжнародно-правова відповідальність, руйнування екосистем, захист довкілля.

Turlova Yulia. Encroachments on Environmental Human Rights in Ukraine under Wartime Conditions as a Criminological Phenomenon

The article examines the essence of violations of environmental human rights in Ukraine during wartime and outlines the key criminological patterns of their reproduction. The impact of military and war-related environmental crimes on the implementation of the constitutional right of citizens to a safe environment is analyzed, and systemic gaps in legal protection are revealed. The need for updating national legal mechanisms and strengthening institutional guarantees for ensuring environmental human rights in accordance with modern challenges is substantiated.

Keywords: environmental human rights, ecocide, war environmental crimes, environment, criminological phenomenon, determinants of crime, international legal responsibility, destruction of ecosystems, environmental protection.

Актуальність статті. Сучасний стан екологічної безпеки в Україні засвідчує наявність глибокої системної кризи, що безпосередньо впливає на реалізацію екологічних прав громадян. Попри наявність у Конституції України чітких гарантій права кожного на безпечне довкілля, на практиці реалізація цього права стикається з низкою об'єктивних і суб'єктивних перешкод. Погіршення якості природного середовища, зростання антропогенних навантажень, масштабне забруднення земель, водних ресурсів і атмосферного повітря сформували ситуацію, у якій ризики для здоров'я і безпеки громадян набули системного характеру. Внаслідок цього виникає необхідність

* *Turlova Yuliya, Doctor of Law, Senior Researcher*

оновлення та поглиблення правових механізмів захисту екологічних прав, включаючи вдосконалення способів їх реалізації й забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за їх порушення.

Окремий вимір актуальності зумовлений наслідками російсько-української війни, яка спричинила безпрецедентне за масштабами руйнування природного середовища. Мільярдні збитки, завдані ґрунтам, лісам, водним об'єктам, біорізноманіттю, а також техногенні наслідки бойових дій безпосередньо впливають на екологічні права громадян, зокрема на право на життя і здоров'я, право на безпечне життєве середовище, право на доступ до екологічної інформації та право на відшкодування екологічної шкоди. Події на кшталт підриву Каховської гідроелектростанції продемонстрували, що екологічні права стають не абстрактною декларацією, а реальним критерієм безпеки й виживання населення, що потребує їх якісно нового правового забезпечення.

Водночас загострення глобальних екологічних викликів – зміна клімату, деградація земель, дефіцит води, зниження стійкості екосистем – актуалізує необхідність зміцнення правових гарантій для кожної людини. Екологічні права дедалі частіше розглядаються як інтегральна складова системи прав людини, що зумовлює поглиблення міжнародних стандартів і розвиток національних механізмів їх імплементації. Незважаючи на формальну гармонізацію українського законодавства з міжнародним правом, система способів захисту екологічних прав залишається недостатньо узгодженою та практично обмеженою. Прогалини у правозастосуванні, фрагментарність судової практики, нерозвиненість адміністративних і кримінально-правових інструментів протидії екологічним правопорушенням посилюють ризики порушення прав громадян і демонструють потребу в комплексному переосмисленні правових підходів.

У цих умовах дослідження, присвячене забезпеченню екологічних прав громадян та удосконаленню правових способів їх захисту, набуває особливої актуальності. Зростає потреба в модернізації відповідних інституційних механізмів, уніфікації підходів до відшкодування екологічної шкоди, оцінки екологічних ризиків, удосконаленні превентивних інструментів і забезпеченні ефективного доступу громадян до правосуддя у справах екологічного характеру. Вирішення цих завдань має не лише внутрішньонаціональне значення, а й відповідає міжнародним зобов'язанням України як демократичної держави, що визнає екологічні права невід'ємною складовою прав людини.

Аналіз досліджень цієї проблеми. З огляду на зазначене актуальними вважаються завдання, що постають перед кримінологічною наукою і практикою у сфері захисту екологічних прав людини від посягань в умовах війни. На їх вирішення протягом останніх років спрямовували свої зусилля такі науковці, як М. П. Букін, І. В. Гора, О. В. Зигрій, В. А. Колесник, С. В. Колісник, Л. Я. Коритко, В. В. Костицький, О. Ю. Макаренко, М. Г. Максименцев, Н. Р. Малишева, С. І. Марко, Ю. В. Орлов, Г. С. Поліщук, В. Русняк,

Я. В. Ступник, А. А. Тернавська, Р. А. Чайка, В. І. Чечерський, Ю. С. Шемшученко та ін. Водночас потреба в дослідженні посягань на екологічні права людини в Україні в умовах війни саме як кримінологічного феномену зумовлює його актуальність та визнання таким, що потребує додаткового вивчення.

Метою статті є виявлення, опис і пояснення сутності кримінологічного феномену «посягань на екологічні права людини в Україні в умовах війни».

Виклад основного матеріалу. Екологічні права та свободи розглядаються у науковій літературі в аспекті їх зв'язку із самою сутністю людини як фізичної особи. Так, С. Г. Грицкевич під ними розуміє закріплену нормами Конституції України якісно нову, самостійну групу можливостей, спрямованих на задоволення індивідуальних екологічних (а не політичних, матеріальних, духовних, етичних чи естетичних та інших) потреб і інтересів. Початковим і вихідним моментом названих інтересів і потреб є можливості користуватись незабрудненим довкіллям, проживати в екологічно чистому і збалансованому природному середовищі, отримувати екологічно чисті продукти та предмети користування і споживання, достовірну інформацію про них та стан довкілля, матеріальне і моральне відшкодування втрат, спричинених здоров'ю і майну екологічними правопорушеннями. Класифікація екологічних прав людини дає змогу глибше зрозуміти їхню природу, з'ясувати соціально-екологічне значення кожного виду прав та визначити їх правові особливості й механізми захисту. Вона дає змогу чітко відмежовувати різні групи прав, повніше розкривати їхній зміст і впорядковувати відповідну термінологію у правозастосовній практиці. У науковому вимірі класифікація забезпечує розкриття загальних закономірностей, притаманних конкретним проявам екологічних прав, і сприяє переходу від емпіричного нагромадження знань до їх теоретичного узагальнення та систематизації. По суті, класифікація є процесом розподілу загального поняття на окремі елементи відповідно до логічних правил, і тому особливо важливим є коректний вибір критеріїв, за якими здійснюється поділ екологічних прав на окремі види. Одним із варіантів такої класифікації є розподіл екологічних прав людини на такі категорії: на безпечне для життя і здоров'я довкілля; на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, право на її поширення та заборона її засекречення; на відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю громадян екологічними правопорушеннями¹.

Із перерахованих категорій екологічних прав людини об'єктом посягань найчастіше стає саме право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Російсько-українська війна поставила перед нашою країною низку неординарних викликів у сфері забезпечення основоположних прав і свобод наших громадян, одним із яких є конституційне право громадян на безпечне довкілля (ст. 50 Конституції України). Очевидно, що інтенсивність руйнівного впливу на довкілля та відповідно порушення прав громадян на безпечне довкілля в умовах війни багатократно підсилюється. Так, унаслідок росій-

ської агресії згоріли цінні ліси, обстрілами знищено унікальні природні ландшафти, наприклад, крейдові скелі в долині Сіверського Дінця. Театром бойових дій стали природні та біосферні заповідники узбережжя Азовського та Чорного морів. Достовірних даних про розміри збитків поки що немає. Але є привід для занепокоєння, що деякі види зазнають безповоротних втрат². Війна росії проти України, за словами міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Світлани Гринчук, є «першим у світі цілеспрямованим екоцидом». Вона заявила: «росія бомбардує нафтобази, підприємства та заводи, росія спалює наші ліси та руйнує екосистеми. Ядерний терор триває. Запорізька атомна електростанція перебуває в небезпеці 24/7. Чорнобильська зона відчуження постійно під атаками російських дронів. Новий безпечний конфайнмент пошкоджено». У своєму онлайн-зверненні міністр нагадала, що за час повномасштабного вторгнення рф в Україну зафіксовано понад 8000 випадків шкоди довкіллю внаслідок бойових дій – на понад 85 мільярдів євро³.

Воєнні криміногенні фактори зумовлюють існування спеціальної складової посягань на екологічні права людини, діяльнісним проявом якої є воєнні екологічні злочини, тобто такі, що відтворюються в контексті збройного конфлікту, та одночасно стають складовою детермінаційного комплексу ординарних екологічних кримінальних правопорушень.

Аналіз статистичних відомостей засвідчив, що системні кримінальні практики екологічного характеру виявили свою стійкість і під час війни. Одним із найбільш небезпечних посягань цієї категорії є злочини міжнародного характеру, що посягають на екологічну безпеку людства (ст. 441 Кримінального кодексу України, далі – КК України)⁴. Кримінально-правова норма, що встановлює відповідальність за екоцид, до початку війни вважалась «мертвою», хоча час від часу спостерігались певні спроби її застосування. З огляду на проблеми доведення наявності екологічної катастрофи відповідні справи не мали жодної судової перспективи. Як засвідчує аналіз судової статистики (форма статистичної звітності № 6 «Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання» Державної судової адміністрації України⁵), за весь період існування цієї норми за ст. 441 КК України не було засуджено жодної особи. Усього ж за цей період, відповідно до форми № 1 Офісу Генерального прокурора «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», було порушено 45 кримінальних проваджень за ст. 441 КК України⁶.

Щодо *екоциду в контексті збройного конфлікту*, тобто як воєнного екологічного злочину, то найбільш резонансним з них є підрив греблі Каховської гідроелектростанції 6 червня 2023 р. І Європарламент, і Парламентська Асамблея Ради Європи у найрішучіший спосіб засудили руйнування росією Каховської гідроелектростанції й кваліфікували вчинене саме як екоцид і воєнний злочин^{7, 8}.

Цей злочин не є єдиним прикладом підриву греблі у військових цілях. Так, у вересні 2022 року війська РФ для унеможливлення безперешкодного просування українських військ інженерними засобами підірвали щит 1-го затвору й дорожнього перекриття між будівлею Оскільської гідроелектростанції та галереєю стаціонарних механізмів у Харківській області. Ці дії призвели до руйнування Оскільської греблі, неконтрольованого залпового витоку води, подальшого зневоднення Оскільського водосховища та підтоплення прибережної зони. Внаслідок незворотного зневоднення водосховища та підтоплення прибережної зони відбулися катастрофічні зміни в природно-техногенній екосистемі р. Сіверський Донець. Слідством і прокуратурою ці дії військовослужбовців збройних сил РФ кваліфіковано за сукупністю статей 438 і 441 КК України⁹.

Також до найбільш небезпечних посягань досліджуваної категорії належать кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки. Якщо ординарні кримінальні правопорушення посягають на загальну кримінально-правову охорону відносин у сфері радіоекологічної безпеки, то стосовно спеціальної її складової, посягання на яку здійснюються в контексті збройного конфлікту, війни, відповідні кримінальні правопорушення умовно можна назвати воєнними та пов'язаними з війною терористичними злочинами у сфері радіоекологічної безпеки¹⁰. Безперечно, найбільш небезпечною є саме ця складова злочинів у сфері радіоекологічної безпеки, адже російсько-українська війна поставила нашу державу й цілий світ перед екстраординарними викликами, спектр яких не обмежується сферою конструйованих феноменів, включаючи міжнародний правопорядок, а сягає факторів збереження біологічних основ життя на планеті.

Проекція ч. 1 ст. 438 КК України на ситуацію міжнародного збройного конфлікту на території України виявляє щонайменше (станом на грудень 2025 р.) три юридично та суспільно значущі кейси: Чорнобильський, Запорізький та Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» (далі – ННЦ «ХФТІ»). Захоплення російською армією ядерних об'єктів на території України, серед яких Чорнобильська атомна електростанція та Запорізька атомна електростанція, виявило світові раніше небачені прояви воєнної злочинності. Її обструктивним осердям стало не лише порушення вимог міжнародного гуманітарного права, а й створення серйозних загроз радіоекологічній безпеці. Ігнорувати цю обставину неможливо¹¹. До воєнних злочинів у сфері радіоекологічної безпеки, окрім зазначених вище прикладів, належить й інша злочинна діяльність у контексті збройного конфлікту. Цей контекст означає або порушення вимог радіоактивної безпеки як самостійна військова дія (наприклад, захоплення Чорнобильської атомної електростанції чи Запорізької атомної електростанції, атака на атомну станцію і т. ін.), або відсутністю належного контролю за обігом радіоактивних матеріалів, доступністю місць їх зберігання, охорони тощо, що стається у зв'язку з ситуацією збройного конфлікту (на окупованій території, у зоні

ведення бойових дій). Окрім громадян рф, воєнні злочини у сфері радіоекологічної безпеки можуть вчиняти й громадяни України.

Деякі з воєнних злочинів у сфері радіоекологічної безпеки кваліфікувались як екоцид. Так, спеціалізованою екологічною прокуратурою Харківської обласної прокуратури у 2024 році до Київського районного суду м. Харкова надіслано клопотання, яке судом було задоволено, про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні за ознаками складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438, ст. 441 КК України стосовно підозрюваного, командира 79-ї гвардійської реактивної артилерійської Новозибківської бригади Західного військового округу збройних сил рф, який організував підготовку і здійснення завдання ударів снарядами реактивної системи залпового вогню, віддав наказ на здійснення обстрілів території ННЦ «ХФТІ». ННЦ «ХФТІ» є діючим науково-дослідним центром атомної промисловості та ядерної енергетики України, де функціонують ядерна підкритична установка «Джерело нейтронів», сховище ядерних матеріалів та дослідницько-промислова дільниця з обробки ядерних матеріалів тощо. За результатами обстрілів, згідно з висновком комісійної судової інженерно-екологічної експертизи, завдані удари у випадку руйнування фізичних бар'єрів захисту ядерної підкритичної установки «Джерело нейтронів», сховища ядерних матеріалів, розташованих на території ННЦ «ХФТІ», могли спричинити реальні й небезпечні наслідки. Будівля ядерної підкритичної установки «Джерело нейтронів», сховища ядерних матеріалів та інші об'єкти ННЦ «ХФТІ» не є захищеними від вибухового та динамічного впливу встановлених видів озброєння та застосованих боєприпасів, не розраховані на експлуатацію в умовах бойових дій, тому здійснення обстрілів із встановлених видів озброєння застосованими боєприпасами території ННЦ «ХФТІ», могли спричинити екологічну катастрофу та вплинути на навколишнє середовище¹².

Найбільш вагомими криміногенними факторами воєнного характеру, що зумовлюють посягання на екологічні права людини, є: руйнівні наслідки для економіки; втрата внаслідок окупації значної частини території України виробничих потужностей та інфраструктури, відтоку майже чверті населення з України (приблизно до 10 млн) і внутрішньої міграції населення; актуалізація та загострення соціальних ризиків, зниження доходів населення, ускладнення доступу до соціальних послуг, сфери освіти, охорони здоров'я; правова сингулярність на тимчасово окупованих територіях (ситуація виникнення та функціонування паралельних офіційним, легальним фактичних систем упорядкування, унормування суспільних відносин)¹³, що зумовлює відтворення посягань на екологічні права людини та акцесорних до них колабораційних кримінальних практик і своєю чергою створює умови для тривалого природокористування та безкарних екологічних кримінальних правопорушень на тимчасово окупованих територіях.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що посягання на екологічні права людини в умовах російсько-української війни становлять комплексний кримінологічний феномен, який охоплює як воєнні екологічні злочини, так і стійкі ординарні кримінальні практики, що зберігають свою інтенсивність навіть у період збройного конфлікту. Екологічні права, закріплені у Конституції України та міжнародно-правових актах, виявили високу вразливість до дії воєнних чинників, що унеможлиблює їх належну реалізацію та потребує посилення гарантій їх захисту. Масштабність руйнувань природного середовища, екоцидні дії, загрози радіоекологічній безпеці та системні втручання у стабільність екосистем створили якісно нові умови, у яких екологічні права стали питанням фізичної безпеки, здоров'я і життя громадян.

Водночас аналіз правозастосовної практики продемонстрував істотні прогалини в механізмах кримінально-правового захисту зазначених прав: відсутність сталої судової практики щодо воєнних екологічних злочинів, обмеженість можливостей кваліфікації екоциду, фрагментарність інструментів реагування у сфері радіоекологічної безпеки. Дослідження засвідчило й те, що сучасні виклики виходять далеко за межі традиційних екологічних правопорушень, охоплюючи загрозу руйнування критичних природних систем, порушення базових екосистемних послуг і довгострокові ризики для здоров'я населення.

Узагальнені результати підтверджують необхідність комплексного реформування системи охорони екологічних прав: удосконалення кримінально-правових норм; розширення можливостей фіксації, документування та розслідування екологічних злочинів; забезпечення належного доступу потерпілих до правосуддя; імплементації міжнародних стандартів відповідальності за шкоду довкіллю, спричинену у період війни. Вирішення цих завдань неможливе без зміцнення інституційної спроможності держави, розвитку еколого-правової науки та поглиблення міжвідомчої взаємодії у сфері захисту екологічних прав. У підсумку забезпечення екологічних прав громадян має розглядатися як ключовий елемент національної безпеки та обов'язкова умова сталого відновлення України після завершення воєнних дій.

1. Грицкевич С. Г. Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 214 с. С. 23, 63, 173–174. 2. Davydova A., Vasyliuk O. Ecocide. The war in Ukraine and its consequences for the environment. UWEC work group. 2023. Issue. 14. URL: https://www.researchgate.net/publication/372405367_Ukraine_War_Environmental_Consequences_Journal_UWEC_issue_No14_articles_accessible_on_the_web-site-_Ekologiceskie_posledstvia_vojny_v_Ukraine_Zurnal_UWEC_Vypusk_No14_stati_dostupny_na_sajte (дата звернення: 30.10.2025). 3. Війна та токсини: у Женеві обговорили екологічні наслідки війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/viina-ta-toksyny-u-zhenevi-obhovoryly-ekolohichni-naslidky-viiny> (дата звернення: 30.11.2025). 4. Кримінальний

кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.11.2025). 5. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання. Форма № 6 Державної судової адміністрації України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 (дата звернення: 10.12.2025). 6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Форма № 1 Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.12.2025). 7. Резолюція Європейського Парламенту від 15 червня 2023 року про сталу реконструкцію та інтеграцію України до євроатлантичної спільноти (2023/2739(RSP)). URL: <https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/273075/1281254UK.pdf> (дата звернення: 15.11.2025). 8. Les conséquences politiques de la guerre d'agression de la Fédération de Russie contre l'Ukraine. Résolution 2506 (2023). Assemblée parlementaire. Texte adopté par l'Assemblée le 22 juin 2023 (18e séance). URL: <https://pace.coe.int/fr/files/32994/html> (дата звернення: 15.11.2025). 9. Чечерський В. І. Екоцид: проблемні питання визначення та кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2025. Вип. 89, ч. 2. С. 321–328. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.48>. С. 326. 10. Тернавська А. А. Елементно-структурний аналіз воєнних і пов'язаних з війною терористичних злочинів у сфері радіоекологічної безпеки. *Правова держава: Щорічник наукових праць*. 2025. Вип. 36. С. 586–595. DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-586-595. С. 588. 11. Тернавська А. А. Захоплення Чорнобильської атомної електростанції як воєнний злочин проти радіоекологічної безпеки: кримінологічний аналіз механізму вчинення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2 (109). С. 270–285. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.2.23>. С. 270–271. 12. Ухвала слідчого судді Київського районного суду м. Харкова від 16 вересня 2024 року у справі № 953/7047/23 (н/п 1-кп/953/6706/24). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121651483> (дата звернення: 17.11.2025). 13. Максименцев М. Г. Протидія злочинності у сфері надрокористування: монографія. Харків: Панов, 2019. 488 с. С. 318–319.

References

1. Hrytskevych S. H. Konstytutsijni ekolohichni prava liudyny j hromadianyna ta ikh zabezpechennia orhanamy vnutrishnikh sprav: dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2002. 214 s. S. 23, 63, 173–174 (in Ukr.). 2. Davydova A., Vasyliuk O. Ecocide. The war in Ukraine and its consequences for the environment. UWEC work group. 2023. Issue. 14. URL: https://www.researchgate.net/publication/372405367_Ukraine_War_Environmental_Consequences_Journal_UWEC_issue_No14_articles_accessible_on_the_web-site_Ekologiceskie_posledstvia_vojny_v_Ukraine_Zurnal_UWEC_Vypusk_No14_statii_dostupny_na_sajte (data zvernennia: 30.10.2025). 3. Vijna ta toksyny: u Zhenevi obhovoryly ekolohichni naslidky vijny. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/viina-ta-toksyny-u-zhenevi-obhovoryly-ekolohichni-naslidky-viiny> (data zvernennia: 30.11.2025) (in Ukr.). 4. Kryminal'nyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 10.11.2025) (in Ukr.). 5. Zvit pro osib, prytyahnutykh do kryminal'noi vidpovidal'nosti ta vydy kryminal'noho pokarannia. Forma № 6 Derzhavnoi sudovoï administratsii Ukrainy. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 (data zvernennia: 10.12.2025) (in Ukr.). 6. Yedynyj zvit pro kryminal'ni pravoporushennia. Forma № 1 Ofisu Heneral'noho prokurora. URL: <https://>

gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (data zvernennia: 10.12.2025) (in Ukr.). 7. Rezolutsiia Yevropejs'koho parlamentu vid 15 chervnia 2023 roku pro stalu rekonstruktsiiu ta intehratsiiu Ukrainy do ievroatlantychnoi spil'noty (2023/2739(RSP)). URL: <https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/273075/1281254UK.pdf> (data zvernennia: 15.11.2025) (in Ukr.). 8. Les conséquences politiques de la guerre d'agression de la Fédération de Russie contre l'Ukraine. Résolution 2506 (2023). Assemblée parlementaire. Texte adopté par l'Assemblée le 22 juin 2023 (18e séance). URL: <https://pace.coe.int/fr/files/32994/html> (data zvernennia: 15.11.2025). 9. Chechers'kyj V. I. Ekotsyd: problemni pytannia vyznachennia ta kvalifikatsii. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Seriia Pravo. 2025. Vyp. 89, ch. 2. S. 321-328. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.48>. S. 326 (in Ukr.). 10. Ternavs'ka A. A. Elementno-strukturnyj analiz voiennykh i pov'iazanykh z vijnoiu terorystychnykh zlochyniv u sferi radioekolohichnoi bezpeky. *Schorychnyk naukovykh prats' «Pravova derzhava»*. 2025. Vyp. 36. S. 586–595. DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-586-595. S. 588 (in Ukr.). 11. Ternavs'ka A.A. Zakhoplennia Chornobyl's'koi atomnoi elektrostantsii iak voiennyj zlochyn proty radioekolohichnoi bezpeky: kryminolohichnyj analiz mekhanizmu vchynnennia. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2025. № 2 (109). S. 270–285. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.2.23>. S. 270–271 (in Ukr.). 12. Ukhvala slidchoho suddi Kyivs'koho rajonnoho sudu m. Kharkova vid 16 veresnia 2024 roku u spravi № 953/7047/23 (n/p 1-ks/953/6706/24). Yedynyj derzhavnyj reiestr sudovykh rishen'. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121651483> (data zvernennia: 17.11.2025) (in Ukr.). 13. Maksimentsev M. H. Protydiia zlochynnosti u sferi nadkorystuvannia: monohrafiia. Kharkiv: Panov, 2019. 488 s. S. 318–319 (in Ukr.).

Turlova Yulia. Encroachments on Environmental Human Rights in Ukraine under Wartime Conditions as a Criminological Phenomenon

Extended Abstract. The article examines the phenomenon of encroachments on environmental rights in Ukraine under conditions of the ongoing international armed conflict and identifies the key criminological factors that determine their emergence and persistence. Emphasis is placed on the systemic deterioration of environmental safety, exacerbated both by chronic structural problems and by the unprecedented environmental damage caused by war, including large-scale destruction of ecosystems, contamination of soil and water resources, and risks associated with attacks on critical nuclear infrastructure. These processes directly affect the constitutional right to a safe environment, as well as related rights such as access to environmental information and compensation for environmental harm.

The study analyses the dual nature of wartime environmental offences: ordinary environmental crimes that persist despite wartime constraints, and war-related environmental crimes, including ecocidal acts and breaches of radiological safety, which pose transboundary risks for ecological security. Particular attention is given to the legal and criminological assessment of high-impact incidents such as the destruction of the Kakhovka Hydropower Plant and attacks on nuclear facilities, which reveal significant gaps in both international and national mechanisms for the protection of environmental rights.

The article substantiates the need for strengthening legal, institutional, and procedural instruments aimed at the effective protection of environmental rights in wartime. This includes improving criminal and administrative remedies, enhancing the

capacity of environmental and law-enforcement institutions, and developing comprehensive mechanisms for documenting, investigating, and prosecuting war-related environmental offences. Ensuring the realisation of environmental rights under such exceptional conditions requires an integrated approach that aligns national policy with evolving international standards and recognises environmental rights as an integral component of human rights protection architecture.

Keywords: *environmental human rights; ecocide; war environmental crimes; environment; criminological phenomenon; determinants of crime; international legal responsibility; destruction of ecosystems; environmental protection.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.12.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації: 24.03.2026